

KIRJALLISUUTTA / BOOK REVIEWS

Avaus ortodoksisuudesta ja sukupuolesta

Orthodox Christianity and Gender. Dynamics of Tradition, Culture and Lived Practice. Toim. Helena Kupari ja Elina Vuola. London: Routledge 2020, 214 s.

Routledge Studies in Religion -sarjassa on julkaistu otsikolla *Orthodox Christianity and Gender* kokoelma tutkimusartikkeleita, jotka käsittelevät ortodoksisuuden erilaisia ilmiöitä ja ihmisen sosiaalista sukupuolta. Kokoelman toimittajina ovat Helena Kupari ja Elina Vuola, kumpikin tunnettuja tieteellisiä kirjoittajia, ja artikkelien tekijöinä joukko suomalaisia ja kansainvälisiä tutkijoita. Kirjoittajia teoksella on toimittajien lisäksi kaikkiaan kaksitoista.

Artikkeleiden teemat käsittelevät laajaa kirjoa ortodoksisen uskonnon ja sukupuolen ilmiöitä. Teoksessa liikutaan Yhdysvalloista Suomen ja Viron kautta Ukrainaan, Kreikkaan ja Venäjälle. Erityisiä kiinnostuksen kohteita avautuu muun muassa ekumeenisista keskusteluista vanhakatolisten kanssa, Ukrainan sodasta sekä ikonimaalauksesta.

Sosiaalisen sukupuolen, *gender*, käsite rajautuu kirjassa lähinnä naiseuden, naisten sosiaalisten asemien, kokemusten ja toimijuuden tarkasteluun. Nykyajan kysymyksenasettelut sukupuolen moninaisuudesta jäävät kirjassa lähes kokonaan sivuun. Miesten tai muunsukupuolisten (*non-binary*) kokemuksia sukupuolesta ja elettyä ortodoksisuutta kirja ei siis juurikaan käsittele. Asetelma oikeastaan toistaa näin ortodoksisuudessa vallitsevaa käsitystä sukupuolen kaksijakoisuudesta. Bysantin yhteiskunnassa niin usein tärkeissä asemissa esiintyneiden eunukkien merkittävä yhteiskunnallinen, kirkollinen ja historiallinen merkitys jää harmillisesti mainitsematta kokonaan.

Syvimmälle sukupuolen käsitteen teologiaan ja teologiseen antropologiaan sukellaan Brian A. Butcherin artikkelissa, joka tarkastelee ja vertailee erilaisia ortodoksia teologisen antropologian hahmotelmia. Onko inhimillinen ja biologinen sukupuolisuus jollakin oleellisella tavalla suhteessa

luomattoman jumaluuden, Pyhän Kolminaisuuden, olemukseen tai ikonista heijastusta Kolminaisuuden hypostaaseista, vai ovatko naiseus ja mieheys pelkästään jotakin luotua, ajallista ja inhimillistä? Artikkelin ei päästä lukijaa helpolla eikä anna vastauksia, mutta piirtää kuvaa kysymyksenasettelujen monimutkaisuudesta ja vaikeasti hahmotettavasta luonteesta. Artikkelin on myös ainoa, joka käsittelee muutamalla kappaleella HLBQTIA-kysymyksiä ortodoksisista näkökulmista.

Kirja on kolmijakoinen. ”Tradition neuvottelemisen”, ”eletty ortodoksisuus” ja ”kriisit ja sukupuoli” muodostavat jaon, joka ei ole aivan helppo lukijalle. Läpikulkeva teema on kirjassa kuitenkin uskonnollisen kokemuksen ja uskonnollisen instituution ja institutionalisoitumisen aina läsnä oleva jännite. On sinänsä kiintoisa kysymys, missä määrin koettu ja eletty uskonnollisuus asettuu institutionalisoituneen uskonnon vastapooliksi, ja missä määrin nämä ulottuvuudet leikkaavat ja läpäisevät toisiaan. Voiko institutionaalinen olla samalla myös elettyä ja koettua?

Kirjan artikkeleissa kuvataan naisten asemia ja aktiivista toimintaa ortodoksisessa kirkossa sekä naisten kohtaamia rajoituksia tai syrjiviä käytäntöjä. Usean artikkelin lopussa todetaan, miten naisten aktiviteetti haastaa tai uudistaa hierarkkista kirkkoa. Nämä havainnot ovat paikallaan. Toisaalta voidaan kuitenkin kysyä, eikö kaikki maallikoiden aktiivisuus kirkossa aina eri tavoin eri historiallisissa tilanteissa haasta, täydennä, elävöitä ja muodosta toisinaan myös tarpeellista vastavoimaa papiston toiminnalle? Pohdinnat olisivat voineet syventyä teoksessa vielä laajemmin tarkastelemaan ortodoksisia *koinonia*- ja *sobornost*-käsitteitä sekä maallikoiden sukupuolittuneita paikkoja ja asemia kirkollisessa traditiossa ja sen muovautumisessa.

Itäistä kanonista oikeutta sivutaan vain keveästi muutamassa artikkelissa, mikä tuottaa tietynlaista ohuutta joidenkin artikkeleiden pohdintoihin. Olisi lisäksi ollut kiinnostavaa lukea ainakin yksi artikkeli niistä idän kirkon pyhistä naisista ja naishallitsijoista, jotka ovat toiminnallaan ja ajattelullaan voimakkaasti muokanneet ortodoksisuutta. Ajattelen tässä vaikkapa *Irene Ateenalaista* tai hymnografi *pyhää Kassiaa*. Jo näiden kahden naisen vaikutus ortodoksisuuteen on ollut historiallisesti huomattava. Erityinen harmi on artikkelikokoelman lopussa kiintoisa ikoniartikkeli ilman kuvia kaikista artikkelissa tarkemmin käsitellyistä maalauksista.

Ongelmakohdista huolimatta kirja on merkittävä. Kuten toimittajat toteavat, se täyttää tutkimuksellista aukkoa ortodoksimaallikkoja käsittelevässä akateemisessa tutkimuksessa erityisesti gender-näkökulmien osalta. Nimen-

omaan suomalaisen ortodoksisuuden tutkimukseen teos tarjoaa kaksi kiintoisaa artikkelia. Niissä tarkastellaan naisia ikonimaalareina sekä Helsingin Jumalanäidin syntymän yhteisöä. Tärkeä on myös Kreikan taloudellista ja yhteiskunnallista kriisiä sekä kriisin uskonnollisia ulottuvuuksia käsittelevä artikkeli.

Onkin toivottavaa, että ortodoksimaalikoiden ja heidän elämänpiirinsä ja kokemustensa tutkimus saa arvoistaan jatkoa. Kirja on tärkeää lukemistoa akateemisessa ympäristössä, ja kaikille ortodoksisuudesta kiinnostuneille se antaa uutta tietoa eletyn ortodoksisuuden monista vivahteista ja jännitteistä.

Johan Bastubacka